

УДК 339.5:658.8.012.2

Г. М. Христенко,к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки і менеджменту,
ВП НУБіП України "Бережанський агротехнічний інститут"ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6773-5990>**Л. В. Ярема,**к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки і менеджменту,
ВП НУБіП України "Бережанський агротехнічний інститут"ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0987-1227>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.3.52

СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЕКСПОРТУ ЗЕРНА З УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

H. Khrystenko,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Economics and Management,

Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Science of Ukraine "Berezhany Agrotechnical Institute"

L. Yarema,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Economics and Management,

Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Science of Ukraine "Berezhany Agrotechnical Institute"

STATUS, TRENDS AND PROBLEMS OF GRAIN EXPORT FROM UKRAINE DURING WAR

У статті розглянуто сучасний стан та динаміку експорту зернових з України. Здійснено порівняльний аналіз обсягів експорту зерна в довоєнний період та в умовах воєнного стану. Окремлено основні проблеми, які виникли на ринку зерна. Ці проблеми пов'язані з активними бойовими діями на частині території України, окупацією територій, руйнуванням логістичних шляхів та знищенням інфраструктури. Підкреслено, що в умовах повномасштабної російської агресії Україна продовжує бути одним з провідних виробників та експортерів зернових у світі і гарантом глобальної продовольчої безпеки. Проаналізовано тенденції експорту зернових з України за 2021—2023 роки по місяцях. Досліджено географічну структуру експорту зерна з України. Визначено ТОП-10 країн імпортерів українського збіжжя. Проведено порівняння змін в регіональній структурі зовнішньої торгівлі України, які відбулися після початку повномасштабного вторгнення росії. Встановлено, що ключовим торговельним партнером України в період війни став Європейський Союз.

Ukraine has always been and remains one of the main producers of agricultural products and a guarantor of global food security. The full-scale military invasion of Russia on the sovereign territory of Ukraine led to the emergence of difficulties and problems in all branches of the national economy, including the agricultural sector, negatively affected the country's foreign economic activity and threatened the world's food security.

Ukrainian grains account for a significant share of world markets, providing the international food system. In terms of export volumes, Ukraine is among the five largest grain exporters in the world. At the same time, our state exports 75% of its grain production, while domestic consumption is only 20—25%. Despite the serious consequences of full-scale Russian aggression and the terror of the Ukrainian agricultural sector, Ukraine retains the key role of the guarantor of food security in the world.

Over the last decade, Ukraine has significantly increased the volume of grain exports. Reduction in the volume of export of domestic agricultural products, in particular grain, caused by the introduction of martial law, active hostilities in part of the territory of Ukraine, temporary occupation of the territories of our country, disruption of supply chains, destruction of logistics routes, destruction of infrastructure. All this, in turn, led to the destruction of a significant part of agricultural crop stocks and deterioration of the conditions for collecting and storing the new crop.

However, it should be noted that the reduction in the export of grain crops during the martial law period was not so significant compared to the dynamics of foreign trade operations in other branches of the national economy.

Even during martial law, Ukraine entered the TOP-10 world wheat exporters.

Conducted studies show that Ukraine traditionally exports about 30—35% of grain to the countries of North Africa and the Middle East, 30—35% to the countries of South and Southeast Asia, as well as about 35—40% to the countries of Europe.

In the conditions of martial law, we are observing a clear change in the priority directions of the development of Ukraine's foreign trade, in particular, the reorientation of Ukrainian exports to the markets of European countries. The European Union became Ukraine's key trading partner during the war.

Despite the active phase of hostilities, Ukraine was and remains an important supplier of food in the world and actively influences the world's global processes.

Ключові слова: експорт, зернові культури, продовольча безпека, світовий ринок, імпортери, воєнний стан, виробництво, зовнішня торгівля.

Key words: export, grain crops, food security, world market, importers, martial law, production, foreign trade.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Україна завжди була і залишається одним з основних виробників сільськогосподарської продукції та гарантом глобальної продовольчої безпеки. Наша держава є вагомим експортером на світовому ринку продовольства, зокрема лідером із експорту зернових культур. Зернове господарство України є стратегічною галуззю, що визначає обсяги пропозиції основних видів продовольства, забезпечує значну частку доходів сільськогосподарських товаровиробників, виступає вагомим джерелом надходження валюти в країну, сприяє зміцненню економічного потенціалу держави. Повномасштабне військове вторгнення росії на суверенну територію України призвело до виникнення труднощів та проблем в усіх галузях національної економіки, зокрема й аграрному секторі, негативно вплинуло на зовнішньоекономічну діяльність країни та спричинило загрозу продовольчій безпеці світу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання стану, розвитку та проблем аграрного експорту України досліджують вчені: Артиш В., Бородіна О., Базилюк Б., Гадзало Я., Гальчинський А., Голомша Н., Лузан Ю., Демчак І., Єрмаков О., Карасьова Н., Кваша С., Осташко Т., Фіщук І. та інші.

Стан та перспективи експортно-імпортних операцій зернових і зернобобових культур в Україні досліджували М. С. Рахман, Н. М. Бабенко, М. М. Ільчук, І. А. Коновал, О. Д. Барановська, В. Д. Євтушенко та інші.

До початку повномасштабної війни основна увага наукових праць була зосереджена на дослідженнях проблем сировинної орієнтації української аграрної економіки. У нинішніх реаліях пріоритетним стає дослідження особливостей та проблем, притаманних виробництву сільськогосподарської продукції та її просуванню на зовнішні ринки в умовах воєнного стану.

Дослідження проблем розвитку зовнішньої торгівлі України, зокрема експорту зернових культур в умовах військового стану є надзвичайно актуальним.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження стану, тенденцій та проблем експорту зернових культур з України в умовах воєнного стану.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Україна завжди належала до групи держав світу, що мають високий потенціал для збільшення виробництва та експорту зерна. Вітчизняні зернові становлять значну частку на світових ринках, забезпечуючи міжнародну продовольчу систему. За обсягами експорту Україна входить до п'ятірки найбільших експортерів зернових у світі. При цьому наша держава експортує 75% свого виробництва зерна, тоді як внутрішнє споживання становить лише 20—25%. Відповідно, країна забезпечує їжею утричі більше людей за її межами, ніж населення України. Понад 400 мільйонів людей у світі залежать від поставок зерна з України [6].

До початку повномасштабної війни наша держава забезпечувала понад 15% світового експорту кукурудзи, 10% пшениці, 15—20% ячменю [4].

Незважаючи на серйозні наслідки повномасштабної російської агресії та терор українського аграрного сектору, Україна зберігає ключову роль гаранта продовольчої безпеки у світі. За результатами 2023 року виробництво зернових культур склало близько 60 млн тонн, як наслідок Україна змогла зберегти свій статус житниці світу та увійшла до ТОП-10 світових виробників основних зернових культур.

За останнє десятиліття Україна суттєво наросила обсяги експорту зернових. Варто зазначити, що в умовах війни основою українського експорту є аграрна продукція, зокрема зернові культури. Так, у 2022 році на закordonні ринки було вивезено 38,5 млн тонн вітчиз-

Таблиця 1. Динаміка експорту зернових культур з України

Вид продукції	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	10 міс 2023 р.
<i>Обсяг, тис. т</i>					
Пшениця	20023	18060	20071	11218	13110
Жито	13	5	137	53	6
Ячмінь	4143	5046	5656	2142	1767
Овес	10	16	17	7	2
Кукурудза	32346	27946	24675	24978	20409
Рис	6	5	10	1	0
Сорго, зернові	117	119	60	71	50
Гречка, просо	55	118	170	67	59
Зернові та зернобобові, всього	56714	51313	50797	38539	35404
<i>Вартість, млн дол. США</i>					
Пшениця	3661	3595	5075	2677	2454
Жито	4	3	28	12	1
Ячмінь	710	877	1275	447	302
Овес	2	3	4	2	1
Кукурудза	5220	4884	5893	5940	4037
Рис	4	4	6	1	0
Сорго, зернові	20	21	14	17	11
Гречка, просо	16	30	49	21	18
Зернові та зернобобові, всього	9637	9417	12344	9116	6824
<i>Вартість 1 т, дол. США</i>					
Пшениця	183	199	253	239	187
Жито	291	523	206	220	223
Ячмінь	171	174	225	209	171
Овес	239	209	241	229	278
Кукурудза	161	175	239	238	198
Рис	741	795	616	755	1686
Сорго, зернові	168	176	234	237	228
Гречка, просо	296	255	285	310	303
Зернові та зернобобові, всього	170	184	243	237	193

Джерело: сформовано на основі [1; 3; 5].

няного зерна (табл. 1). Це на 42% перевищує показник 2012 року, проте на 32% менше, ніж у рекордному 2019 році. Скорочення обсягів експорту вітчизняної аграрної продукції, зокрема зернових, спричинений введенням воєнного стану, активними бойовими діями на частині

території України, тимчасовою окупацією територій нашої країни, порушенням ланцюгів постачання, руйнуванням логістичних шляхів, знищенням інфраструктури. Все це, у свою чергу, призвело до викрадення та знищення частини запасів агрокультур, погіршення умов збору й зберігання нового врожаю. За 10 місяців 2023 року з України було експортовано 35,4 млн тонн зернових. Сума виручки від експорту українського зерна у 2022 році склала 9,1 млрд доларів США. Проте слід зазначити, що скорочення експорту зернових культур в період воєнного стану не було таким значним порівняно із динамікою зовнішньоторговельних операцій в інших галузях національної економіки.

Дослідження показують, що у 2022 році з України було експортовано 25 млн тонн кукурудзи, що на 1% більше показника 2021 року (24,7 млн тонн). Обсяги експорту пшениці склали 11,2 млн тонн, що на 44% менше, ніж у 2021 році. Поставки ячменю на зарубіжні ринки в 2022 році знизилися в порівнянні з попереднім роком на 3,6 млн тонн і склали 2,1 млн тонн. Експорт жита теж помітно скоротився — на 61%, склавши близько 53 тис. тонн.

Аналізуючи динаміку експорту зернових культур у довоєнний період, можна зробити висновок, що рекордної позначки величина реалізованого зерна з України досягла у 2019 році (56,7 млн тонн). У 2020 році даний показник знизився на 10,5% і склав 51,3 млн тонн. А у 2021 році українські аграрії відправили на експорт 50,8 млн тонн зерна на суму 12,3 млрд дол. США. В основному експорт здійснювався до країн Африки та Азії.

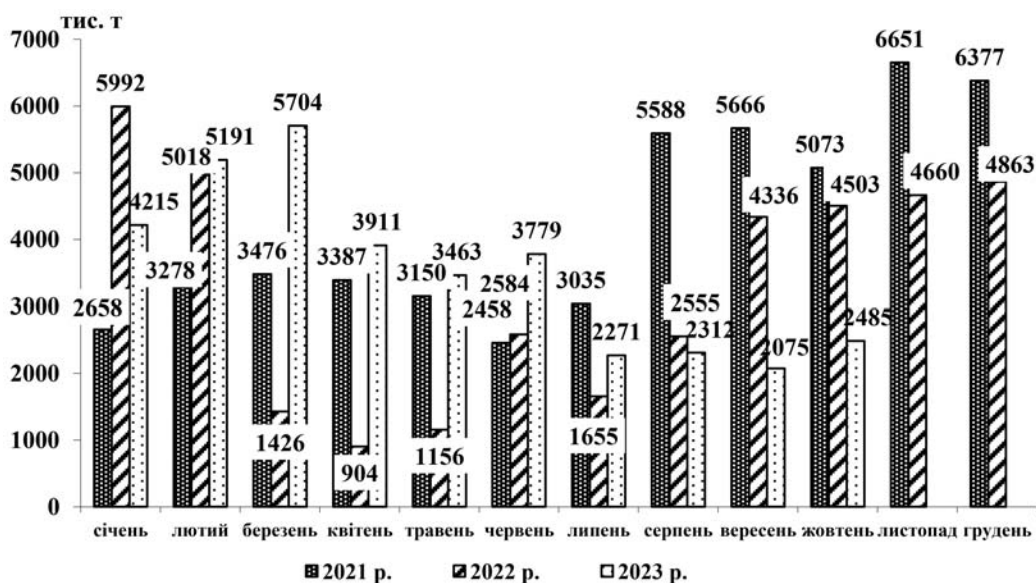

Рис. 1. Динаміка експорту українських зернових культур по місяцях, тис тонн.

Джерело: сформовано на основі [1; 3].

Загалом, 2022 рік міг би стати найбільш ефективним та успішним за рівнем експорту зернових, адже початок року показав значну позитивну динаміку, навіть відносно успішного 2021 року і вже в січні-лютому продемонстрував приріст у 85% (рис. 1). Однак з початку вторгнення росії в Україну експорт різко скоротився, демонструючи падіння більше ніж на 50% вже в березні. Поступове відновлення стало можливим з травня, з моменту розблокування українських портів та формуванню зернового коридору [8].

Навіть під час військового стану Україна ввійшла до ТОП-10 світових експортерів пшениці. У 2022/2023 маркетинговому році частка України у світовому експорті пшениці склала 7%, а це шосте місце у світі — 15 млн тонн. При цьому п'ятірка найбільших країн-експортерів пшениці залишилася незмінною: росія — 44,5 млн тонн; Австралія — 32,5 млн тонн; Канада — 26 млн тонн; США — 21,1 млн тонн; Франція — 18 млн тонн [7].

За даними Державної митної служби, станом на 19 січня 2024 року з початку 2023/24 МР Україна експортувала 21,4 млн тонн зернових і зернобобових культур, з яких 3,0 млн тонн було відвантажено з початку місяця січня (табл. 2). Вказаний показник сезонного експорту поступається минулорічному, коли станом на 20 січня було відвантажено 25,1 млн тонн, з яких у січні — 2,4 млн тонн.

У розрізі культур з початку поточного сезону було експортовано: пшениці — 8,5 млн тонн (у січні — 846 тис. тонн); ячменю — 1,3 млн тонн (185 тис. тонн); жита — 1 тис. тонн (0); кукурудзи — 11,6 млн тонн (1,9 млн тонн).

Сумарний експорт українського борошна станом на 19 січня оцінюється в 62,9 тис. тонн (у січні — 4,3 тис. тонн), що також поступається минулорічному показнику (76,5 тис. тонн). Основну частину відвантаженого обсягу становить пшеничне борошно — 59,8 тис. тонн (у січні — 4,2 тис. тонн).

Проведені дослідження показують, що Україна традиційно експортує близько 30—35% зерна до країн Північної Африки та Близького Сходу, 30—35% до країн Південної та Південно-Східної Азії, а також близько 35—40% до країн Європи.

Найбільшими покупцями вітчизняного зерна в 2022 році як і раніше були країни Азії, Африки та Європи (табл. 3). Проте слід відзначити,

Таблиця 2. Експорт з України зернових, зернобобових (з продуктами їх переробки) та борошна, тис. тонн

Вид продукції	2023/2024 МР		2022/2023 МР	
	Всього	в тому числі у січні станом на 19.01.2024	Всього станом на 20.01.2023	в тому числі у грудні станом на 20.01.2023
Зернові та зернобобові, всього	21446	2980	25136	2390
пшениця	8470	846	9082	671
ячмінь	1259	185	1734	108
жито	1,0	0	12,5	0
кукурудза	11567	1941	14219	1595
Борошно пшеничне, тис. тонн	59,8	4,2	72,8	7,2
Борошно інше, тис. тонн	3,1	0,1	3,7	0,3
Борошно разом, тис. тонн	62,9	4,3	76,5	7,5
у перерахунку на зерно, тис. тонн	83,9	5,7	105,0	10,0
Експорт разом (зерно + борошно)	21529	2985	25238	2400

Джерело: сформовано на основі [2].

що після початку повномасштабного вторгнення росії відбулися зміни в регіональній структурі зовнішньої торгівлі України, зокрема збільшився акцент на європейський ринок, який є перспективним. Частка торгівлі з країнами СНД скоротилася, а з ЄС, відповідно, зросла.

Слід звернути увагу на те, що у 2020 році Китай вперше очолив ТОП-10 імпортерів українського зерна, закупивши близько 1/5 вартісних обсягів вітчизняного експорту зернових на суму 1855 млн дол. США. За три роки, починаючи з 2018 року, ця країна збільшила обсяги закупівель зерна з України більше ніж у 3 рази. При цьому частка Китаю у вартісних обсягах вітчизняного експорту зернових збільшилася з 8,9% в 2019 році до 20,7% в 2021 році. Загальний обсяг імпорту в 2020/21 МР показує значне зростання в порівнянні з попереднім періодом на 80%. У структурі імпорту зернових Китаєм найбільшу частку займає кукурудза — 65% і пшениця — 33%. Проте слід зазначити, що Китай, який з 2020 року впевнено утримував лідерство у ТОП-10 найбільших імпортерів українського зерна,

Таблиця 3. Топ-10 імпортерів українського зерна

2021 р.			2022 р.			10 міс. 2023 р.		
Країна	Вартість, млн дол США	%	Країна	Вартість, млн дол США	%	Країна	Вартість, млн дол США	%
Китай	2552	20,7	Румунія	1243	13,6	Румунія	1017,7	14,9
Єгипет	1386	11,2	Китай	1105	12,1	Китай	975,9	14,3
Туреччина	918	7,4	Іспанія	983	10,8	Іспанія	974,9	14,3
Індонезія	750	6,1	Туреччина	871	9,6	Туреччина	562,6	8,2
Іспанія	645	5,2	Польща	641	7,0	Єгипет	549,3	8
Нідерланди	552	4,5	Єгипет	536	5,9	Італія	438,0	6,4
Іран, Ісламська Республіка	533	4,3	Італія	405	4,4	Нідерланди	274,4	4
Пакистан	355	2,9	Угорщина	400	4,4	Польща	182,6	2,7
Лівійська Арабська Джамахрія	342	2,8	Нідерланди	336	3,7	Угорщина	176,6	2,6
Туніс	306	2,5	Корея	189	2,1	Бангладеш	157,4	2,3
Обрані країни	8340	67,6	Обрані країни	171	73,6	Обрані країни	5309,5	77,7
Усього	12344	100	Усього	9116	100	Усього	6824,4	100

Джерело: сформовано на основі [1; 3; 5].

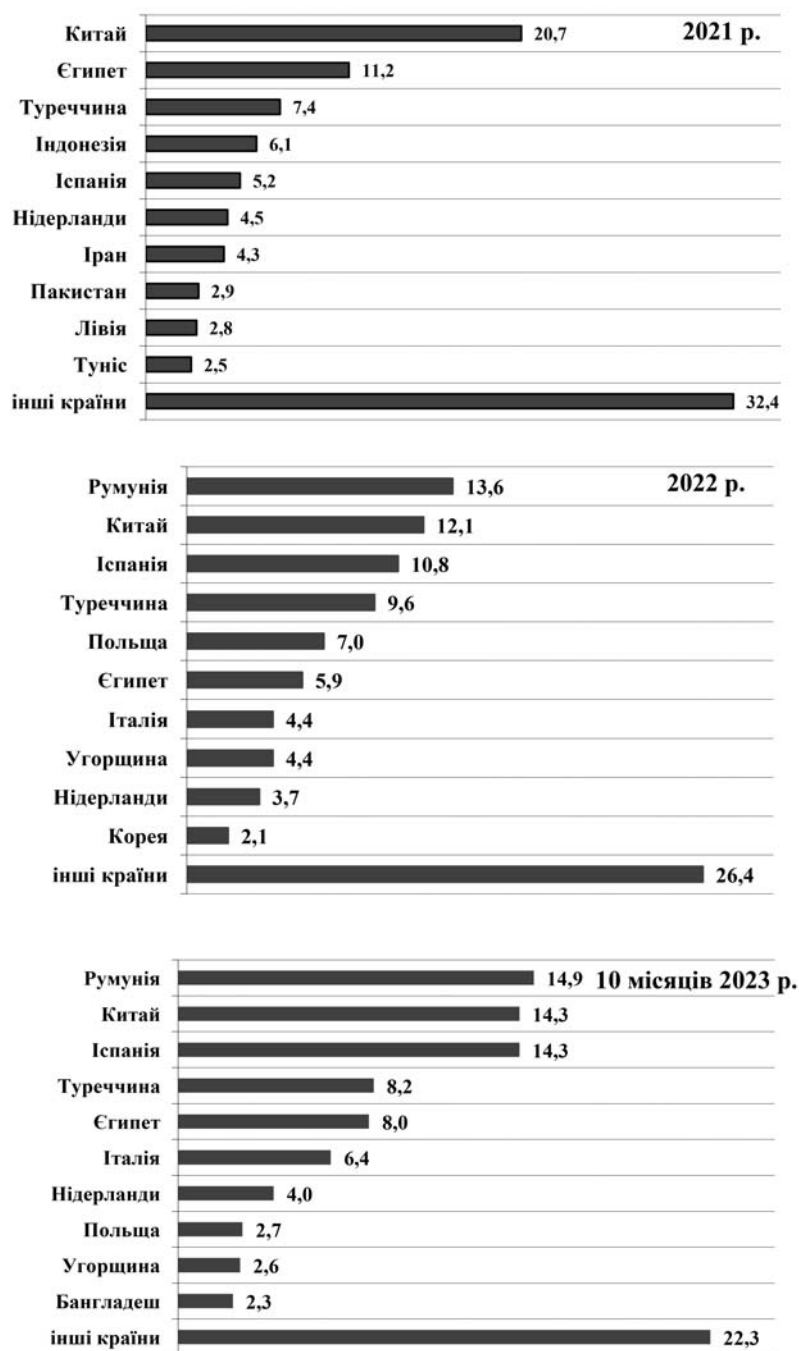

Рис. 2. Рейтинг країн за імпортом українських зернових,

Джерело: сформовано на основі [1; 3; 5].

посилиючи свої позиції, у 2022 та 2023 роках поступився Румунії, яка у 2021 році навіть не входила до ТОП-20 основних споживачів зернових. Якщо у 2021 році вартісні обсяги поставок зернових до Румунії становили лише 1,8 млн дол. США, то у 2022 році вони значно збільшилися і досягли 1243 млн дол. США. При цьому частка Румунії у вітчизняному експорті зернових складала у 2022 році 13,6% вартості експорту цієї товарної групи, а станом на 31 жовтня 2023 року цей показник зріс до 14,9%.

Лідер Китай у 2022 році з часткою 12,1% забезпечив собі друге місце в рейтингу імпортерів українських зернових культур, що спричинено проблемами логістики. Третє місце посіла Іспанія (10,8%), четверте — Туреччина (9,6%).

Єгипет перемістився із другого на шосте місце в ТОП-10, оскільки в 2022 році закупив українського зерна на суму 536 млн дол. США, що на 61,3% менше, ніж в 2021 році (1386 млн дол. США). Його частка в загальному експорті цього виду сільськогосподарської продукції склала 5,9%.

Іспанія збільшила частку в експорті зернових з 5,2% у 2021 році до 10,8% у 2022 році.

До п'ятірки лідерів щодо імпорту українського зерна входить Туреччина (збільшення частки у загальному експорті з 7,4% у 2021 році до 9,6% у 2022 році).

У п'ятірку країн покупців продовольчого зерна у 2022 році увійшла Польща, яка закупила українського збіжжя на суму 641 млн дол. США. Частка Польщі у вартісних обсягах вітчизняного експорту зернових складала 7% в 2022 році. Проте станом на 31 жовтня 2023 року цей показник знизився до 2,7%.

Також до списку основних імпортерів вітчизняних зернових увійшли Італія (4,4%), Угорщина (4,4%), Нідерланди (3,7%) та Південна Корея (2,1%). Вище зазначені 10 держав сформували близько 74% вартісного обсягу усіх закупівель зернопродукції в Україні.

Проведені дослідження показують, що у 2022 році Румунія, Польща, Італія, Угорщина та Південна Корея витіснили з ТОП-10 покупців українського зерна Індонезію, Іран, Пакистан, Лівію та Туніс.

В умовах воєнного стану спостерігаємо чітку зміну пріоритетних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі України, зокрема переорієнтація українського експорту на ринки європейських країн.

Аналіз даних рис. 2 свідчить, що ключовим торговельним партнером України в період війни став Європейський Союз. Так, у 2022 році частка країн ЄС, які увійшли в ТОП-10, у вартіс-

них обсягах вітчизняного експорту зернових складала 43,9% проти 9,7% у 2021 році.

Аналізуючи географічну структуру експорту з України за період з січня по жовтень 2023 року, можна стверджувати, що переважна частина вітчизняного експорту зернових було спрямовано до Європейського Союзу, друге місце належить Азійському регіону, на третій позиції знаходяться країни Африки (рис. 2). Основним імпортером вітчизняних зернових є Румунія, частка якої у загальному експорті за цей період складала 14,9% вартісних обсягів поставок. Суттєві частки в українському експорті зернових припали на Китай (14,3%), Іспанію (14,3%), Туреччину (8,2%), Єгипет (8,0%), Італію (6,4%). До ТОП-10 імпортерів українських зернових увійшли також Нідерланди (4,0%), Польща (2,7%), Угорщина (2,6%) та Бангладеш (2,3%). Сукупно ці країни забезпечили майже 80% доходів від всього експорту продукції даної групи. У січні-жовтні 2023 року Україна експортувала зернових культур на суму 6,8 млрд дол. США.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Війна кардинально змінила не лише умови господарювання, а й зовнішньої торгівлі. Українські торговельні взаємини з країною-агресором були розірвані. А на позиціях головного торговельного партнера України укріпився ЄС.

Таким чином, Україна є важливим гравцем на міжнародному ринку зерна та стратегічно важливою для забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

Розвиток зовнішньої торгівлі вітчизняною аграрною продукцією, зокрема зерновими, потребує подальшого дослідження з урахуванням ризиків, спричинених воєнним станом, а також географічної переорієнтації на західних партнерів, що повинно бути спрямовано на ефективне використання наявного логістичного потенціалу країни та забезпечення безпечніших логістичних каналів для здійснення експортно-імпортних операцій.

Література:

1. Дашборд щодо експорту України. URL: https://export.gov.ua/722-Dashbord_eksportu_ukraini (дата звернення 20.01. 2024).
2. Державна митна служба України. Статистика та реєстри. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення 10.01.2024).
3. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 05.01. 2024).

4. Загроза продовольчій безпеці світу. URL: <https://mfa.gov.ua/zagroza-prodovolchij-bezpeci-svitu> (дата звернення 20.01. 2024).

5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення 21.01.2024).

6. Побоченко А. М., Татаренко Н. О., Прокоп'єва А. А. Сучасні тренди розвитку світового ринку зерна в умовах війни в Україні. Економіка та суспільство. 2023. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2220/2141> (дата звернення 18.01.2024).

7. ТОП-10 країн виробників пшениці в 2022/23 МР. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-pshenitsi-v-2022-23-mr> (дата звернення 20.01.2024).

8. Цимбал А. І., Черницька Т.В. Україна у системі глобальної продовольчої безпеки: ринок зернових. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2022. № 11—12. С. 123—130.

References:

1. Dashboard regarding the export of Ukraine (2024), Available at: https://export.gov.ua/722-Dashbord_eksportu_ukraini (Accessed 20 January 2024).
 2. State Customs Service of Ukraine (2024), "Statistics and registers", Available at: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (Accessed 10 January 2024).
 3. State Statistics Service of Ukraine (2024), Available at: <https://ukrstat.gov.ua> (Accessed 05 January 2024).
 4. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (2024), "Threat to world food security", Available at: <https://mfa.gov.ua/zagroza-prodovolchij-bezpeci-svitu> (Accessed 20 January 2024).
 5. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2024), Available at: <https://minagro.gov.ua/> (Accessed 21 January 2024).
 6. Pobochenko, L. M. Tatarenko, N. O. and Prokopyeva, A. A. (2023), "Modern trends in the development of the world grain market in the conditions of the war in Ukraine", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 48, Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2220/2141> (Accessed 18 January 2024).
 7. latifundist (2024), "TOP-10 wheat producing countries in 2022/23 MY", Available at: <https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-pshenitsi-v-2022-23-mr> (Accessed 20 January 2024).
 8. Tsymbal, L. I. Chernyts'ka T.V. (2022), "Ukraine in the system of global food security: grain market", *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, vol. 11—12, pp. 123—130.
- Стаття надійшла до редакції 27.01.2023 р.